

Олена Самойлович

АКВАРЕЛЬ

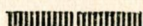
Червоні маки, наче кров
Ошатно розлились на полі,
Червоні маки — це покров
Твоєї і моєї долі.

Вже не пещу я по ланах
Золото-пишної пшениці,
В зажурених моїх очах
Верби зеленої косиці.

Затінений старий ставок
І рамці пружних очеретів
Ховають не один разок
Сліз й недописаних сонетів.

В зелених тінях на воді
Лебідно-білі неньюфари
І вечори на честь краси
Жаби закунькають в фанфари.

І став, і маки, і любов
Верби зажурені косиці
Прядуть з нескінчених розмов
Мелянхолійно-ніжні шкіци.

Н. Королева

ДЖУРА

(Продовження)

Здавна „мандрувати до Яфи“ означало пройти численними небезпеками. Таж шодужче береги Еспанії ставали для Карльоса безповоротнім минулим, а та палестинська пристань — початковою точкою нового життя — Лячерда більше впевнювався, що й ця приказка, як і багато інших, втратила вже свій історичний сенс. Ні піратів, ба навіть хуртовини не здивав еспанський бриг „Естрелля“ в рівних, мов устояла олива, водах цього неспокойного на весні моря.

— Таж і як би йнакше? — були переконані плавці. — Боже благословення вступило на наш корабель разом із побожним прочанином, що несе свічку до Гробу Господнього!

І команда з пошаною скидала шапки перед завжди мовчазним Карльосом, коли він вечорами виходив на чердак судна.

Спершись на поручні, вдивлявся в далечінь, тасмну, як життя, німу, як смерть. Блукав поглядом у світляній сітці зір, а в душу падала свіжа роса, ткала дивну мережу заспокоєння й тиші, що наступала по недавній хуртовині. І те мереживо, хоч ще й настільки прозоре, що крізь нього добре прозирали образи свіжого минулого, ніби з кожним днем все більш густішало й певніше відділювало зломаного духом лицаря від усього, що було, але ніколи вже не буде його життям. За тією запоною все більше зникав рідний світ для Карльосових очей.

За те ж сам Карльос не зникав із Херонімового погляду, що невтомно його пильнував. Не тільки вдень, а й у нічній темряві намагався джура не стратити з очей свого лицаря. Одначе вдень окс-в-око ні разу з ним не стрічався.

В ті сині ночі з усе наростаючим теплом, як діти ласощів, чекали змуджені довгою подорожжю плавці оповідань „старого кондотєра“, що ним назвався Херонімо, вступаючи в Тортозі на корабель поперед дон Карльоса. Не крився, ніби не знає пілігрима: бував по світах, то доводилось здибуватись.

— Таж хто бо він є? І що вчинив? — не вгавала цікавість моряків. — Кажі вже, „камераде“, що знаєш.

Допоміжна варту на кермі, завжди готова заступити когось із дійсних вартових, вважала Хероніма „за свого“. Таки ж бо й він „вартував“ увесь час з допоміжними, тільки що вони — моря, а він — свого „Карліта“: тут Хероніма ніяк не міг помітити лицар.

— Та, що там казати? Знаю, що й ви догадуєтесь: побожний християнин! Та ще — лицар бездогений, як має бути. А питаєте: чи багатий? Певне, що вдома мав що на ноги взути, а тепер такий багатир, як і ми всі: три свічки, що коло труни розсвіять, — ото й усе його майно...

І зводив мову на щось інше. А „камеради“ бачили, що „на тому вогні обїду не зваріш“, і переходили теж на інші теми.

Таж того вечора теми шукати не довелось. Закресливши небо світляним півколом, зірвалась із пїтьми велика зоря й упала в море, здавалось, так близько за облавком, що аж дивно було не чути шипіння, як від гашеного водою смолоскипа.

— От це, братця, булькнула!

— Чисто, як той бідаха „Чорнявий“ — Мореніто — згадав товариша молодий моряк гренадинець...

— Втопився, сердега? — кинув долиною Херонімо свого баса.

Але враз ніхто не відповів. Згадка про смерть, коли не веде до молитви, тінню тягне за собою поважно скупчення думок.

— Хворів, — віддихнув баск — стернач. — Довго й тяжко мучився. В Саїді, як питну воду брали, впала на нього повна бочка. Ну, ноги — на скалки, обидві!...

— Добрий був парубійко. Тихий... Ягнятко!

— Ягнятко — правда, але з тих, що коли б таких двоє, то якого хочеш вовка задавлять..

— Ну, щось ти бре-бре... як правдивий андалюзець!

— Андалюзець, hombre, зятяв собі, не бреше...

— Тільки не вміє бачити правди ...за своєю буйною уявою...

— Е, братця, — знову позіхнув баск, — брешти, чи правду мов, а кінець нам усім однакий: камінь до ніг і... бульк, як ота зірка... у море замість у землю освячену...

знову сум терпкою хвилею залив душі, немов зловісна птиця війнула м'яким крилом... Замовкли надовго, пірнувши — хто в згадки, а хто — в молитву...

— Ге-ей!... Не дрі-ма-ай! — побігло вздовж корабля з його носу.

— Варту-є-є-м! — відгукнувся баск і задивився на зорі. — Ох, зорі, зорі... Божі ви очі... Кажуть, братця, хто праведний, як морями мандрує в таку зоряну весняну ніч, може побачити острів, грішним невидний. А на острові тім — гора свята. Еге ж! А на горі тій — росте дерево вічного життя. А з неба, над тим деревом, — келих таємний ллє на те дерево Божу благодать, що нею вся наша земля й держиться... Он воно що...

— Так, дивні дива є на світі. От, хоч би й у нас — при-такнув верховинець із Піренеїв. — У наших таки сторонах, близьенько від „Гори Спасіння“ — Монсеґюру, озеро є таке, високо в горах. Глибоке та чорне, як добре vino tinto. І є те озеро — „коліскою громів“. Сидять вони там, під водою тобто. І не дозволь, Боже, комусь туди камінцем жбурнути! Вмить громовиця збудиться, а того, хто каменя кинув, хоч і без наміру злого, тільки з глупоти тяжкої, — рано чи пізно, а таки неминуче блискавкою сколе!

— Ге-ей!... Пиль-нуй!... Дивись!..

Це вже не був звичайний оклик, як попередній: він сповіщав про можливу небезпеку. В далекій пустині моря, залитій облудним місячним світлом, здалеку вимальовувалось на темній нефоремній масі кілька зірочок-світелок. Були такі дрібні й такі лагідні, — але всі плавці захвилювались. Незабаром легко, мов танцюючи кокетливу „паванну“, на розпущених вітрилах підходив галліон. Вже означились форми високих, заокруглених боків, чорне плетиво такеляжу, а на біліючих вітрилах показалися знаки. Відлягло на серці: коли є знаки, то нема небезпеки, бо корсар не світить і прикриває хижацтво чорними вітрилами! Світляним жучком поповз угору по щоглі ліхтар. Те саме пєвторилося і на „Естреллі“. Заграли пригашені барви прапорів.

— Noël compagnous! Vive Dieu! (Гаразд, товариство! Хай живе Бєг!) — привітали з галліону.

— Con Dios, hermanus! (З Богом, браття!) — злетіло приязно з „Естреллі“.

Шелестливий шум щільніше присунувся до облавку брига, Хвиля колихнула спочатку злегка, вдруге вдарила міцніш. І раптом, мов камінь від скелі, вирвався з брига гвалтовний вигук:

— Людина за облавком!

За тим покриком, немов укинені в море меткою рукою,

злетіло здолу з облавк кілька людських постатей. Спускали линви, мотузяні драбини. Посеред помосту, де над широкою посудиною з водою цілу ніч горить прикріплений до реї величезний смолоскип, топлючи у воді свої іскри, — заметушились розсвічені ліхтарики. Різка свиставка кликала „на гору“ всіх. Озвалася раз-два й завмерла, загоптана тупотінням багатьох ніг.

Галліон вже зник у серпанку ночі, біля спиненої ж „Естреллі“ лежала спокійна, чорна поверхня моря.

— Е!... Тримай у руці! — підносилося із води.

— Діво Пресвята, del Pilar! — Охороно плавців!...

Лячерда швидко крутнувся півколом. Цей голос, що кличе до Диви Святої. Таж він? Чи вчулось, чи справді він впірнув у гамір і стерся в нім?...

— El Navarreto! Наварець!...

— Першорічник!... Задрімав у вартовому кошику на щоглі, а як хитнуло...

— Magmagrocho! Дурний, мов хрущ, хлопчисько: булькнув із щогли, мов тобі через поріжок перестрибнув!

— Gray descalso! (Босий брате!). Дай розгрішення християнській душі. Міцно потовкся, навряд, чи витримає...

— Люди добрі, — боронився дон Карльос. — Я — не чернець. Не патер і не фрай... Грішник, такий самий, як і кожний інший... Хіба що... — і урвав мови, бо ж готове було зірватись: — „Як лицар на ранах розуміюся, могу перевязати“...

І залишився при хворому до ранку...

Херонімо кинув погляд на схиленого „Карліта“ під осередним смолоскипом над наварцем, — і пішов крутими сходками під поклад. Вузенька вуличка, тьмяно освітлена олійними ліхтарнями, дрімала порожня й тиха, заплющивши двері кают, як повіки на втомлених очах. Джура обережно відкинув дверцята паної кабіни — найменшої при самих сходах. Перед невеликим гебановим хрестом, що на ньому біліла різьба розп'ятого Христа з грушевого дерева, рівно горіла висока восковиця в дерев'янім свічнику, поставленім у великій мисці. Жбан з водою, біля нього — жовта пілігримська тиковка, звязані білим мотузом запасні свічки на маленькому столичку, стілець із солом'яним сідалом, плащ на гаку, високий простий костур та привісний гамак із деблої ряднини без подушок і покривала, — це було все, що мала в собі Карльосова каюта.

— От це майно придворного гранда! — зідхнув старий джура. Наблизився до свічки, зірвав пучками нагорілий гніт і повним віри та ніжності поглядом глянув на скромний хрест. Прикро було йому ще й досі при думці, що його „Карліто“ хотів був іти сам, навіть без свого Хероніма...

Необережний першорічник не вмер. І з того часу моряки ще нижче схилялися в поклони при зустрічі з дон Карльосом. Дехто намагався цілувати „благословенні руки, що втримали душу в тілі наварця“. Щоб обинути ті ознаки пошани, Карльосові лишалося одне: майже не виходити з каюти...

Спокійно минали вже на гарт розпечені дні. Спокійне море, спокійні люди. Плавці позіхали зо спраги й безділля, знечевя „всміхались до ангелів“, підносячи до неба голови з роззявленими на повне коло ротами. Щоразу, як сонце поринало в свою вечірню купіль, хтось, прикриваючи рукою рота, доконче кидав на кермі:

— Ех, братця!... До цього вечора годиться казка, як сало до гороху!

Херонімо розповідав чергову пригоду й спокійний, що його „Карліто“ тепер ще під певнішим доглядом закоханих у нього моряків, — удень сам себе вмовляв:

— Таж спи, старий джуро! Спи на запас, бо ж хто знає, що чекає мандрівника до Яфи?!

І таки справді твердо спав Херонімо, коли „Естрелля“ затрималась коло Триполісу набрати питної води. Простояли недовго, тільки кілька годин — і бриг поплив далі. Ввечері ж Херонімо з цікавістю придивлявся до казкових чужих гір, що танули в далечині, мов блискуча хмарка, обіцяючи швидкий кінець морської мандрівки.

А душу сповнювали поважні думки. Знав Херонімо, скільки сміливих лицарів християнських пройшло цими місцями, скільки з них поклали своє життя за них, а проте:

— Не відібрали Гроба Господнього у невірних! — з сумом повторював плавцям.

— Бо марні всі людські зусилля, коли нема волі Божої на їх здійснення, — потакував керманіч. — Таж у Бога більше леґіонів ангелів, як усіх лицарів на світі. Якби ж тільки схоті!... А то, знать, треба тому соромові тривати...

Профіль гірського пасма зник у фіялково-рожевих далях. Херонімо випростував з-під плаща руку, дістаючи сховану на грудях вервичку.

— Гей, камраде, — озвався баск — бачу, що хочеш нам заступати „босого брата“...

Тривожне передчуття шпигнуло джуро в серце. Затримав руку з вервицею;

— Як кажеш, брате?... Чому ж це: „заступати“?

— Хіба ж ти не знаєш? Подався ж бо прочанин побожний з Триполісу піхотою... Так не один прочанин робить: навпростець! А цього, видно, побожність гнала в пустиню, як спрага з пустині вигонить...

Херонімові видалось, що небо скручується чорним сувосем, а море провалюється в глибіню передвічної безодні. Затремтів і зблід, може вперше у житті. Вхопився руками за поручні, не певний, чи встоїть...

— От так! — кували молотки в скроні, — проспав... у найнебезпечнішому місці!...

Тим часом сумерк огортав дон Карльоса вже далеко за межами людських осель та за полями й гаями понадбережної долини.

Нестерпно боліли незвиклі босо ходити ноги. У вухах гуло від втоми й спеки, плечі й спину розломило, немов би ніс на собі, як Святий Хрестофор:

...„не тільки землю, але й Створителя її“...

Припікав неспокій і душу, Чи примарилось на кораблі? Чи міцніш, як гадав, тримали за серце коріння минувшини? Що — голос? Не в одного ж Хероніма такий низький бас... Але ж той знайомий тембр... тільки самий тембр збудив і розбурхав вир болю. Та радісних пригадок. І враз ніби розірвалась чи розсунулась та запона, що виткало її спокійне море між теперішнім та минулим, і знов, ніби з мертвих повстало все, що було вже так докладно поховане...

— „Кіт має сім житій, гад — сімдесят сім“ — згадалась стара приповідка. — А скільки ж треба прожити літ людині, щоб погасли яскраві спогади минулого? Ні, геть із спокусою!... „Якщо око твоє спокушує тебе, вирви його“...

Ще тоді, біля вирятованого з моря наварця, вирішив не плисти аж до Яфи, щоб іти «відтіля з караваною. Яка й від кого може грозити йому — безмаєтному — небезпека?

Не чувши гамору портового міста, перейшов у поля. Білозагорнені жінки й півголі чоловіки вибирали на ланах зеленкаві, довгасті запашні дині, — останні в цім році, бо вже кінчалась весна. Дослівав перший ячмінь, докошували трави. Чиясь милосерда кощава рука простягла Карльосові овочі та яшний корж. Відвічна пошана до „дітннутих Божою рукою“ викликала зідхання:

— Може, щоб полегшити муки, відібрав Всемогутній розум людині цій...

І не одна пара чужих чорних очей задумливим поглядом привітала високого, блідого прочанина, що видавався ще вищий у довгій рівній сорочці.

Не відштовхнув Карльос руки, що подавала йому вперше в житті милостиню, хоч і здригнувся, мов опечений. Схилив покірливо голову:

— „Хай буде благословенне наймення Боже! За „Люцибеллів“ гріх-гріх гордощів, — пригадались слова патера Інніго, — посилає Господь упокрення“. Хіба ж колись думалось, що рука, котра тільки давала, простягнеться за чимсь задурно?...

В гаю, що був останній по дорозі в долині, довго відпочивав під пальмами. Далі починалась пустиня.

Помаранчево-червона імла проковтнула соняшну вогненну кулю й розстелила фіялковий серпанок, який покрила ще синім оксамитом. Але з протилежного боку вже викочувався місяць і згортав синю п'янку, увільнюючи від неї шовкові піски, хвилясті, як море, і, як море при березі, повні темних камяних брил. Дихнув щераз востаннє гарячий денний вітер, зачепив незримі струни порожньої землі й умер в нічній прохолоді.

— „Так ось, невідома пустиня!... Яка вона несподівано — проста!“.

Голос африканського континенту, ближчий Еспанії, як евро-

пейські простори, немов покликав до себе „свого сина“. І Карльос відчув, що діткнувся ніби й справді не чужого краю, а — „рідної“ землі. Бадьоріше ступали відпочинуті ноги. Холонучий пісок ніби співав на тон вище. І раптом у тому співі десь дуже далеко прорвався й згубився в безкраїх просторах не то — зойк, не то — чийсь хлипаючий сміх...

Ось вже ніч перекинула місяць ген аж за гори, як квітку, що готова обсіпатись. Холодні в холодному сяйві верхи відбивали легкий відблиск. Невиразна стьожка-дорога караванів гадючим рухом тікала в далечінь.

— „Мандрувати до Яфи — означає пройти низкою небезпек“, — згадує мандрівник, — а от же може й Іспанією не пройшов би так спокійно, як іде цієї ночі в пустині.. Мабуть уже швидко почне зеленіти на сході“...

Здалеку почувся істеричний плач. Пізнав і насторожився весь: це вив шакал. На перший голос хроматичною гамою відгукнувся цілий хор подібних. І за короткий час чорні тіні пересунулись по пісках: були, мов архаїчний малюнок зо старовинної вази. Свічка в Карльосовій руці остерігаюче затремтіла й раптом зашкварчала, немов би на вогник впала невидна сльоза. І мов голкою вколола в серце думка:

— „Беата!.. Це — її сльоза там, в монастирі!.. Зоре моя Провідна“...

Його мандрівка, відречення, терпіння... Не допоможуть їй... не змінять нічого... для неї — нічого!..

І ця коротка думка немов нараз випила його сили. Ноги підгинались, ніби пісок хапався за них і не пускав іти далі. Затримався, оглянувся й відчув, як йому тісно в цім просторі між пустинею й небом... І знову хитнулось полум'я свічки, а зовсім близько за групою невисоких скель відривчасто й неначе злорадісно засміявся шакал. За скелями сріблястою смугою — піваркою вигнув спину міст. Мабуть колись тут пробігав потік.

І знову тривога й сум переддосвітніх годин наліг на Карльосову душу. Відмахнувся від згадок, від сумнівів, розпуки. Але не міг спинити думок, що обступали його, як прозорі тіні в потемній ночі. Тисли, звужували простір, заповнювали все довкола людьми, словами, речами.

— „Як в працівні дона Фернана“ — й перед очима встав небіжчик el Sabio, що так хотів стати його тестем. І раптом відгукнулись у пам'яті, немов ще сьогодні вчуті слова тієї прозорливої циганки, що її припровадив тоді Херонімо:

— Бажати недосяжного... Але знайде втрачене, коли гада- тиме, що вже втратив його на віки“... Що ж знайду?..

Це була остання Карльосова думка: гострий удар ззаду, під плече, різко пересік міркування. Лячерда зробив кілька квапливих кроків уперед, немов намагався вловити кінець тікаючої думки, затримався, хитнувся й упав на обличчя, власним тілом згасивши посвячену свічку.

Загорнена в темно-синє постать мовчки схилилась над ним.

Угледіла на руці перстень і метким рухом зірвала його. Друга — висмикнула свічку з-під тіла. Зломила її, жадібно шукаючи в стовбчику воску блискучих монет. Ще двоє виросло зо скель „уеду“ — вузького й глибокого, немов проритого висохлим потоком річища. І раптом відступили. По самі очі накинули сині загортки, як накидають жінки, й зникли, мов тіні в ущелині.

Мандрівник лежав нерухомо, уткнувшись обличчям в дрібний пісок. На грубій рядні його покутничої сорочки розростаючись розцвітала червоним маком кривава пляма...

На сході простяглась смужечка зеленавого саява: ранок починав розпльовувати очі. Мала, чорна сільветка шакала виткнулась з-за скелі. Піднесла вгору гостру морду, втягла повітря й наблизилась до нерухомого людського тіла. За нею приплазували ще дві, потім — три. І ще одна. Швидкі, боязкі, метушливі жадібно злизували теплу кров. Помалу смілили при безсилій нерухомості офіри, й почали відривати шматки закривавленої тканини, шукаючи відкритої рани. Та, зголоднілі й завидючі, загризли на тілі — за тіло, й забули про здобич.

Небо вже ясніло дужче. З гір потягло вранішнім холодком. Різкий крик супа, що відчув здалеку поживу, збудив польових коників, — і вони засюрчали гостро й діловито: неначе пустили в рух варстати, що ткали день.

Шакали раптом припинили гризню й нашоростили гострі вуха: з-за скель почувся неголосний спів. Дрібне тупотіння копит дзвінким бубном акомпанювало по гулкій камяній стежці гимнові Святого Анзельма:

„... Omni die die Mariae
Mea laudes anima“*...

Нічні хижакі кинулись в розтіч квапливими, дрібними кроками, а на закруті дороги, з-за виступу камяної брили виткнулись дві чернечі постаті на конях. Наблизившись коні захропли й відступили. Монахи спішилися до тіла, що віддавало останній поклін Творцеві. Але мандрівний покутник ще дихав.

Разом із запасом соли та ниток привезли брати Кандид та Евзевій пораненого Карльоса де Лячерду до монастиря Св. Катерини — колишньої фортеці хрестоносців. Фра Кандид і фра Евзевій знали про пораненого тільки одне.

— Прочанин...

— Може до нас?

— Це знатимем, як опритомніє, — помислив уголос молодий фра Дженаро.

Але ігумен, патер Ліберат і голосом, і поглядом скартав легкодушного брата, ще нетвердого в установлених побожних формулах:

— Як буде на те воля Божа й поміч Святої Катерини!

Дженаро вдарив себе в груди:

* „Всі дні щоденно співай хвалу Марії, душе моя“. Це середньовічна несправна латина.

— „...Як буде на те воля Божа й поміч Святої Катерини — повторив покірливо слова свого „найдостойнішого“...

Повних три тижні перебув дон Карльос поза межами життя. Таж лицарська засада: „боротись і тоді, коли вже нема жадної надії“! — разом із молитвами отців перемогла смерть. Ченці вже тепер знали, що їхній гість—еспанець: в гарячковому маринні часто називав наймення Святої Патронки пустинного монастирика, тільки ж звичаєм свого краю вимовляв його — „Каталіна“. Але трохи дивно було братам: чому не зве її мученицею, а блаженною. — Beata? І те не було цілком зрозуміле, що або просив себе врятувати, або допоминався пробачення, немов саме проти неї вчинив якийсь гріх.

Коли ж надійшли дні реконвалесценції, до хворого приставили фра Дженара, неаполітанця, з-поміж усіх інших братів італійців найбільш обзнайомленого з мовою еспанською. Хоч потім виявилось, що з німечним можна було цілком вільно порозуміватись по-маврському.

Хоч прийшов до свідомости, то проте ще довго не міг Карльос стати на ноги. Зате, спершись на шкур'яні подушки, випхані овечим руном, міг сидіти. А в урочистий день Св. Василя Великого, 14-го червня, — хворого вперше винесли з вокою на подвіря.

Міцні стіни монастиря-фортеці, певне побудовані хрестоносцями, щоб захищати від невірних шлях до Гробу Господнього, глибоко врилися в пустиню. Але завеликий на сімох ченців монастир починав набирати вигляду руїни.

— Найміцніша нам оборона, — це вбогість наша, — вловив брат Дженаро Карльосів погляд на ушкоджені часом і неоправлені роками амбразури вікон та бійниці веж. — Не нападають на нас ані номади, не мусимо берегтись й невірних.

— Бо Діва Олександрійська охороняє нас, — з непохитністю додав патер Джіроламо. — Визнають і невірні опіку її над скарбом краю цього — криницею нашою.

— Ото ваша криниця? — легким рухом голови вказав запитуючи німечний.

Вдивлявся в велике сіре колесо в темнім затінку сріблястої старої оливи. Отік того кола білили пупанки високих стебелін лілеї, мов густо розставлені свічки в канделябрах яснозеленої бронзи. Над колесом із шелестінням кружляв чималий табун голубів, а на самому колесі сиділа ще одна біла голубка.

Патер Джіроламо не встиг відповісти на запит, як фризом втіленої спраги потягнулись від брами на монастирське подвіря запарошені і втомлені постаті. Кошавий ослик, навантажений бурдюками, хлопець із великим, череватим глеком на рамені, старий бедуїн з верблюдницею, від якої не відступало цибате, незугарне її верблюдятко на нетвердих, несумірно високих ногах. Згинаючись під тягарем, синій бедуїн ніс на плечах великого брудно-гнідого барана. Гурток таких же, синьою бавовняною тканиною обмотаних постатей замикав похід. Скрипіння де-

ревяного кола й дзюрчання води примусило Карльоса повернути голову. Спрагнені тислись до води під вежу-капличку в кутку дворища.

— А це ж? — знову запитав Карльос, вказуючи на сіре коло з голубкою, що ще все ще сиділа на нім нерухомо.

Фра Дженаро м'яко посміхнувся :

— Це колесо з каменя, а голука — мармурова. Покійний патер Джуліано, — хай йому Світло вічне світить! — поставив цей пам'ятник терпінням та чеснотам нашої Святої Патронки. Великий майстер перед Господом був...

Бедуїни покiрливою отарою розмістились на землі, довкола криниці. Слухали чарівної музики-дзюрчання води й чекали, як і терпеливі верблюди. Тільки з-під синіх загорток лискучі, немов свіжо поляковані очі, розгорялись жаринками. Старший араб, лишивши верблюда, пішов назустріч до патера Ліберата, що саме вийшов з каплиці, і прямував до Карльоса — привітати його з першим виходом на повітря. Араб уклонився монахові й поклав біля його ніг звязаного барана.

— Привезли ми цей дарунок тобі й дервішам твоїм, охоронцям води, — й араб, достойний, як стародавній патріарх, простяг ігуменові ще торбинку: — Це — пахуча смола, що відганятиме димом своїм злих духів від житла вашого. — Певвернувся трохи назад і поважним рухом вказав на більші мішки, що їх хлопець здіймав із верблюда: — Там — трохи ячменю на коржі, у більшому. А менший — сушений виноград, що, як сам знаєш, є ліком на 29 недуг.

— Хай Господь заплатить вам, — схилив голову отець Ліберат і поглянув у напрямі Карльоса: чи не хвилюють його прибулі, чи не дратує рипіння колеса?

Тим часом від групи чекаючих відокремились ще чотири сині бедуїни. В глибокому поклоні схилились меред патером Лібератом.

— Вибач нам, шейху дервішів! Вибач: не знали й не догадувались ми...

І старший з гідністю, ніби говорив про стародавню подію, почав розповідати.

Ігумен затримався. Був вельми здивований, коли-не-коли підводив голову й обертався в бік Лячерди. Мовчки слухав оповідання бедуїна. А той скінчив тими словами, що й почав.

— Вибач нам, не знали й не здогадувались.

— Зробив собі на грудях знак хреста, підніс на хвилюку очі до неба, ніби в короткій молитві, й повів тих чотирьох до Карльоса.

— За прикладом Господа нашого й Святої Його Матери, лицарю побожний, — почав схвильованим голосом патер Ліберат по-арабському, — вони і я просимо тебе: не хвилюйся й пробач отсим, що вдіяли тобі кривду. Це ті, що поранили тебе!..

Три бедуїни хрестили на грудях руки й низько спустили голови, а четвертий впав навколiшки й торкнувся чолом землі.

Карльос вчув, як холодок пробіг по спині. Читав про подібні речі в „Золотій Легенді“ та в новелях короля Альфонса X-го, але бачити біля своїх ніг голови живих і дійсних „своїх убійників“... Чи ж не продовжуються знову маріння гарячки?!

Стиснув зрослі брови, що з тінню носа утворили містичну літеру „Г“.

Рука, ще зовсім слаба, зробила рух в напрямі зброї й спиналась затримана усміхом серця. Випростував правицю над лежачим перед ним бедуїном. І не цілком усвідомляв собі, чи це він — сам Карльос Лячерда, чи хтось інший в його істоті, той далекий предок, зробив володарський рух помилування?

„Синій“ підвівся. Сів на почіпках і обидві руки підніс долонями вгору.

— Не знали ми... Не здогадувались... Але тоді, як угляділи під твоєю касубулею* посвячений талісман дервішів ваших, — побачили, що ти — один із них. Тепер же знаємо, що тримає Аллах над тобою правицю свою, дервішу праведний! Ніколи бо ще не схибила рука моя в ударі. Тверда правиця Абу-Джема й певне лезо кинджала мого. Най же й далі буде над тобою милость Всемугутнього!

Підвівся й з усіма іншими низько вклонився Карльосові. Потім уклонився також ігуменові й попрощалися віршем із Корана:

— „Посвячені Богові відвічному охоронці джерел водних у пустині!“ — й поважні, спокійною ходою пішли до своїх.

А дерев'яні колеса криниці все ще скрипіли та все ще дзюрчала вода, спадаючи в глибіню жбанів. Здавалось, навмисне точать помалу, щоб довше впиватись звуками, солодшими для дітей пустині за співи гусел і чорнооких красунь...

Сидіння в дворі й відвідини бедуїнів втомили й схвилювали німецького. Спав тривожно: то прокидався, то дрімав. І приснився йому тієї ночі дивний сон. Побачив обох сестер — Беату й Каталіну, немов ясніше, як бачив в дійсності. Були повязані ланцюжками з сліз-перел. Частина тих сліз незрозумілим способом зривалась і вони падали вогнистими краплинами в Карльосове серце. Горіли в ньому, як камфора в снігу, й справляли ріжний біль: Беатині були пекучі, мов огонь, але за все щастя в світі не віддав би їх і не відмовився б від них Карльос. Сльози ж Каталіни лягали, як ніжні пелюсточки, дотикались ніжно, але й болюче перетворювались у зрочки, підносились у небо й укладались написом біля ніг Святої Катерини. Карльос жадібно читав той напис:

Заступись за нього, Свята Великомученицелл...

Прокинувся в тремтінні й сів на ліжку. Пошматані почуття клубились у душі.

— Ах! Чому ж, чому, не міг він покохати ту гарну, чисту душею і ясну серцем Каталіну?.. І була б же всім від того сама радість... А так...

* Сорочкою.

— „Μέλει μοι τύβος“ („Лежить мені на серці!“) згадалась грецька фраза й мов гострим перцем палила душу. От, ці слова, безглузді, супротивні розумові, а може й бажанню, мов пекуча „легенда“ під гербом перекреслили все Карльосове життя. І не тільки йому, — а всім трьом!..

Упав знову на гарячі подушки й стогнав. І бачив, як стоїть у небесній славі Свята Катерина-патронка його нелюбої дружини — стоїть над цим зруйнованим монастирем і щось говорить до нього. Таж хмари клубляться між ним і Нею, шелестять, мов поле під вітром, і рвуть слова, відносять у повітря. Ледве вловив:

— „...не в світі... знаходить думка... людська, що шукає“.

Ще звучали в ухах ті слова, але не розумів їхнього сенсу... Таж він вже десь чув щось подібне: — „Страчене знайдеш, коли гадатимеш, що стратив його на віки“?... Як звязати це й чи то ж те саме?..

Вранці Карльос почув себе бадьорим, що аж здивувався сам. І з того дня швидко й помітно став видужувати.

— Ласка „нашої“ Святої, — тишились ценці.

Незабаром німічний вже сам зводився з ліжка й підпираючись патерицею, виходив аж поза монастирські мури. Одного дня подався так далеко в пустиню, що ледве вистачило сил повернутися. Набряклі ноги тремтіли й, здавалось, понаростали в своїй шкірі, що стала їм затісною. Приліг на камяній лаві біля „Колеса Святої“ й заплющившись чекав на вечірній дзвін. Чув, як потихеньку пройшов біля нього брат Дженаро по воду й дуже обережно крутив коло, щоб якнайменше рипіло. Почув, як потім кухар, що сік щось ножами в пекарні, стишив стукання, що його було ледве чути. Знав, що брати жалюють його й думав, чи зможе колись їм віддячитись? Чим?... Хіба що молитвами!.. Відчув, що на нього впала тінь і розплющив очі:

— Лежи, лежи, сину. Чи не зашколив собі? — питався патер Ліберат. — Сильно ти охляв.

— Мабуть від суму, отче!

Ігумен присів біля нього.

— Святий Отець Василій Великий, патріярх усіх чинів наших, — бо ж усі чини чернечі, як листя рясні, з Нього, мов з коріня міцного, вирости! — сказав велику істину, що мусиш її пам'ятати й ти, сину мій: — „Пам'ять на давнє життя — найбільша нагода до гріха!“

— Не хотів би згадувати, отче всечесний... Не хотів би... Але... Та гнітить і засмучує мене ще й те, що обітниця моя... обіцяв бо я принести свічку, в Іспанії засвічену, до гробу Святого. Знаєш, отче, обітниця лицарська... А от же, буду живий, а слова дотримати не можу...

— „За свічку ногам моїм — слово Твоє“ — каже Співець у псалмі 118-ій. Тож аби в серці світило Слово Боже!

Карльосові очі заіскрились:

— Ти, отче, завжди вмієш потішити. І правда твоя:

у пустині вашій, чую я, зміцнилось і окріпло в душі моїй Слово...

— Це — чудо пустині, сину. Чудо постійне й вічне. Нічого не росте в ній, крім духа. В самотності зростає душа, могутішає й дужчає. Вловляє вона в пустині мовчазний голос Божий, що в містах великих загушений рухом великим...

Прозоро скляними іскорками розсипався частий, рівний голосок малого дзвіночка: скликав братію на „цєчу“ — вечерю, що в дійсності була за обід, бо опівдні діставали тільки по яшному коржеві та кухлеві води з оцтом чи вином.

Мало коли давніше зазнавав Карсьос такого великого спокою, як тепер у годині монашої вечері. Непомірно простора на вісім осіб кімната-рефектар з камінною підлогою, яку скісне проміння сонця перетворювало на мозаїку, — мала завжди холодніше повітря, ніж було надворі. Довгий, стемнілий від часу стіл, довгі при ньому лави, мідяно величезна посудина біля дверей з рушниками при ній, скидались на обстанову тієї світлиці „великої і ясної“, де Господь спожив свою Останню Вечерю. Не здивувало б, коли до цих семи простих людей в довгих одежах ось-ось прибуло б ще шість інших, а злотисті хлібці, що в біленьких кошиках розставляв на столі брат Дженаро, поблагословила б замість Лібератової найсвятіша рука Богочоловіка...

Брат кухар розносив полумиски з густою темно-червоною сачавичною юшкою, а посередині поставив цяцьковану миску, повну січеної цибулі та всякої запашної зеленини. Брат Кандид за високим аналоєм помалу вичитував життя Святого. Карльос не вслухувався: збирав очима й серцем спокій монастирського дня, простого й ясного, як побите віспою лагідне й просте обличчя ігумонове, як прості й чисті монаші ідеали й прагнення. Погоджувався з життєвою мудрістю брата Дженара, що хоч і розповідав про часті вимушені „пости“, та що втратив у випадковім бою з гієною три пальці й часто трусився від фебри але проте був твердо пересвідчений в істині:

— Побожному нічого не бракує й у пустині!...

Патер Ліберат підвів очі на брата кухаря, що їв укупі з усіма, бо всю трапезу подавалось на стіл разом. Брат немов би і не бачив, а тільки відчув настоятелів погляд, встав, тихо пройшов рефектарем і зник за дверима. Як добре вже знав Карльос цей погляд і ті рухи! І як незмінно зворушували вони його...

— Тепер нічим не зможу віддячити їм, хіба що молитвою...

А брат кухар вже ставив перед німічним гостем — „пітанцію“ — додаток до звичайного чернечого столу, поліпшення. Часом це були свіжі, в меду варені овочі, іноді кухлик козячого молока, варені голубячі яйця, м'який, свіжий овечий сир...

А брат Кандид все ще читав. Вухом вловило слова лектури й уява побігла барвистою стежкою минувшини, прозорої, мов кольоровий вітраж, запашної, як квіти „з дитячого раю“. Було

це описане Іваном Дамаскином життя Святого Йосафата, князика індійського, магараджі, пильного учня брамінів.

Довго не турбувався ні бідою, ні смертю щасливий юний магараджа Йосафат, оточений розкошами та успіхами долі. Та якось углядів на вулиці прокажену людину, і зник з душі спокій у Йосафата. І не міг знайти відповіді на тяжкі питання, що заповнили його світлий розум. Аж поки прийшов із далекої Нубійської Землі викликаний видінням мудрець Варлаам. — „Приношу тобі, князю, — сказав він, — самоцвіт зацний. Привертає він зір духово сліпим. Лікує немочі душевні. Відгонить духів лихих. Але побачити самоцвіт цей може тільки єдино той, хто сам має душу чисту, а серце праведне й добре. А кожен інший, як побачить, то неминуче осліпне!“...

Скарб зацний... Самоцвіт дорогий...

В Карльосовій думці барвними хмарками линуть образи тих, що прагнули скарбу того. Чи ж не є це вічно притягальний, таємницею сповитий, вічно незнаний і вічно для людства бажаний самоцвіт Святого Граля?!.. „В серці нашому мусить бути він“ — говорив патер Інніго..

... і таємно вирікшись трону свого та володарства земного, — відійшов на пустиню з мудрцем Варлаамом Йосафат-короленко й жив при старому навчителеві своєму, служачи Богові Єдиному“...

З безмежною ніжністю Карльосів погляд обнімає й фіялкові далі там, за вікном, й голі стіни суворо-простого рефектаря, й злотисті малі хлібці на виплетених з пальмових волокон кошичках. І постаті таких милих йому братів, і вигляд отця ігумена Ліберата.

— „Лишитись тут... на завжди!... Чи ж не мене кличе словами учнів Емауських голос Божий: — „Mane nobiscum, quam advesperavit.“ („Лишись із нами, бо йде до вечора!“) Може ще й далеко до вечора, але ж ясний день мій пригас уже враз по світанку... От так спустити на очі — й на душу, й на серце — каптур мовчання й забуття, як ті ченці, що ось устають з-за столу?“...

— Сьогодні зайшов я далеко, за стежку караванів... Аж до горбка, де лежать руїни маленької фортеці, з розваленими білими стінами, — оповідав по вечері, на рекреації, лицар.

Півколом — вінком посідали ченці в дворі на землі, — мимохіть перейняли вже дещо зо східніх звичаїв. Ледве тріпоче срібними листочками олива над „колесом Св. Катерини“. Коло вежі-капличці задумались велетні чорні-кипариси. Відчиненими дверима каплички з перервами обзивається червоний вогник вічної лямпади:

„Серце моє світ возлюбило, і ось Я з вами до кінця світу!“

— А!.. Це ж — „Мертва Оаза“! — відзивається отець Джено. — Зблизька — то тільки громадка каміння. Але в скелі — висічені келії.

— Еге ж. Ще тримаються рештки дверей, з вирізаним хрестом замість віконця.

— Так давно це було, що вже ніхто живий і не памятає, — забирає слово ігумен. — Жив там пустельник один. Зберегла про нього память людська тільки те, що міг одним рухом втихомирити хижого звіря.

— Кажуть люди: досить було, щоб учинив він знак хреста, а лев став спокійний і тихий, як овечка.

— Як підеш, лицарю, в дальшу мандрівку, — радить брат Євзевій, — візьми з собою каміньчик звідтіль. Побачиш, що звір не підступить до тебе!..

— Не чув я там слова жадного, — задумливо продовжував Карльос, — але ж якось дивно так: ясно десь у душі відізнавалось кілька разів все одне й те саме слово; — „Почекай“, „почекай“! І таким спокоєм повіяло на мене від тієї купи каміння...

— Тож піди туди ще, сину, — поважно порадив отець Ліберат. — Піди, піди. Візьми з собою їсти, пити. Пробудь там трохи. Місця, де довго молились праведники, овіяні духом їхнім, що все ще там пробуває... Побачиш, що й на тебе зішле ласку свою Святий Божий, людям незнаний.

Карльос послухав ігуменової ради. По кілька день проводив самітньо в „Мертвій Оазі“. І справді ніколи не заблукав туди звір, не заповзали отруйні гади. І каравани обминали це місце: боялись його кочевики, гадаючи, що живе там дух пустельника. Вірили, що саме тому й „висушив він джерело“, щоб живі не турбували марнотою своєю вічного спокою, що його здобув він там святістю...

Пошана номадів до „дервишів води“ виросла малоне в авреоло для Карльоса. Живим бо лишився він після рани самого Абу-Джемá, що звався „Стрілою Азраіловою“. Відоме було й те, що славний і гордий Абу-Джемá, що — відколи рука його почала тримати сталь — ніколи не зганьбив себе невлучним ударом, — перепросив покутника й то — навколішках перед усіма! Широко-далеко бігла слава й про те, що Карльос — „зранений у серце“ ожив і йому „мертвому“ не зашкодили шакали.

— Босий ходить пекучими пісками, чого ніколи не роблять і „дервиші криниці“!..

— Від ран, повніських хробаків, він вилікував ель-Кабірового верблюда!..

І легенда росла — розросталась довкола висохлої від ночі постаті дон Карльоса.

— Людська уява, як і пустиня, повна марев! — ласкаво посміхався патер Ліберат.

І довго вже прожив серед тих міражів Карльос. „Чекай!“ — звучало в ухах попередження з „Мертвої Оазі“. — „Чекай, чекай!“ — умовляв ігумен і ченці.

Але ніхто не вмів сказати, чого саме мав чекати Карльос, коли ж уже настільки набрався нових сил, що міг би продовжувати мандрівку до своєї головної мети. Була віра, що голос

Святого не дурно сказав те слово. А патер Ліберат плакав у душі думку:

— Чому б таки й не оселитись назавжди в „Мертвій Оазі“ побожному прочаннюві? Адже скрізь на грішній землі повинні бути святі!..

І тишився чернець мрією, що відродиться колишня Тебаїда, а з нею — й дух стародавньої Церкви, чистої, радісної й простої... Та й буде щаслива ще одна душа християнська, бо ж „що доброго можуть мати тії вбогі люди по великих містах?“...

Карльос тільки що скінчив свою скромну „ціну“ в „Мертвій Оазі“, коли з тіні, що вже почала стирати різкі соняшні плями, — виткнулись два їздиці. Два, — бо й смілива людина не радо їде у пустиню самітньо! А ці вели ще з собою й третього, ненавантаженого верблюда.

— Дервишу праведний! — схилились перед Карльосом. — Просимо твоєї помочі: лихі духи напосілись і опанували того, що найняв був нас... Довезли ми його до „криниці дервишів“, але... чи дочекається він ночі? — відає тільки Пророк. Отож а осьь... — і один із бедуїнів простяг Карльосові шматочок пергаменту.

Лячерда напружив зір. На клаптику було різко виведене рукою патера Ліберата:

— „Вертай щошвидче, Сину! Світло твоє розсвітилось“.

Карльос мовчки всів на верблюда.

Повна пітьма вже огорнула монастир, коли він зо своїми попутниками спинився на тихому дворичі біля криниці. Дві чернечі тіні ясно вималювались на тлі новопоставленого біля „колеса Святої“ намету. Там же тихенько жував листя припнутий до пакола нерозсідланий осел. З обох боків його сідла — спокійно, як намальовані, дивились до зоряних очей жовтавим поглядом два розсвічені ліхтарі.

— Ой, щось, видко, далеко та „Мертва Оаза“, — почулось із намету.

І раптом Лячерді захопило дух, а серце заплигло в грудях. Цього разу без вагання пізнав і відразу повірив: з намету виходив знайомий і любий „круглий“ Херонімів бас.

Карльос гарячково рванув за полу намету... Херонімо тримав у своїх широких обіймах свого „Карліта“. Таж Лячерда пізнавав тільки самий голос, бо ж той, хто ним говорив, — був не до пізнання. Не дуже пізнавав і Херонімо свого „Карліта“. Правду казали ченці: став Карльос подібніший до „повперелло“ — Святого жебрака Франціска, з його літерою „Т“ на обличчі.

— З душею було б мені легше розлучитись, як бачити, що йде в світи, мов жебрак останній, мій босий Карліто... Кам'яні груди Херальди* не витримали б і тріснули б із болю, — хвилювався джура й витирав рукою очі та сиві вуса, що тремтіли вкупі з гостренькою, як білий листочок, борідкою.

* „Херальда“ — славнозвісна еспанська вежа-дзвіниця.

А Карльос все ще вдвлявся з жахом на те, що вчинила пропасниця з кременем, раменатим атлетом. Загострений, як стрілка соняшних годинників, Херонімів ніс пропускав крізь ніздрі й перетинку світло, ніби крізь промащене полотно. Великий борлак недоречно стрибав під жовтою шкурою тоненької, мов у дитини, шиї. Блискучі очі втягло в чорні ями немов аж до піднебіння. Могутнє тіло розтало на широких кістках, що обтяглися щільно жовтою шкурою. Був це не Херонімо, тільки самий його привид.

Карльос тримав у своїх холодні Херонімові руки й ловив кожне слово з його уст. І біль, що його розбуджував погляд на цього підрубаного дуба, пригашував ту ясну радість, яка була заграла, коли Карльос вчув, як Херонімо привіз йому „еспанське світло“. Бо ж таки й справді аж із самої Іспанії уважно й обачно віз Херонімо дві свічки в ліхтарнях.

— Не давав я обітниць нести їх пішки в руках, але ж день і ніч, без перестанку палали вони; я тільки змінював огарки.

Карльос нахилився й поцілував старого слугу:

— Знаю, Херомо, що тобі ніколи й ні в чому не було перепон! — І усміхнувся. Усміхнувся вперше, як покинув похід Хуани: — А скажи, що ти зробив би, якби погасли ненароком ці твої свічки?

Джура підніс вгору один палець:

— Я теж про це подумав! — витяг з-під сорочки кесет, що висів на грудях. Виймав відтіля золото, вервицю, кресало й губку.

— От цим розсвітив би знову, й було б знову „еспанське світло“, бо ж тут вогонь з Іспанії. Візьми!...

— І не тільки цей в ліхтарнях приніс ти, друже! Приніс вогонь ти й у серці, а його не можуть загасити ні труди, ні рани, ні пригоди!...

— О, пригоди!... Зазнав я їх досить! — закрутив головою Херонімо.

І вертався уже кілька разів до початого оповідання, як порадившись з патером Іннігом та діставши від мажордома золота, був він Карльосовою тінню, що йшла за лицарем у віддалі. Таж те Триполі!... Пошли, Боже, тому Вавилонові сарацинському долі Содоми й Гомори! Що вже він потім находився й сюди, й туди?! Що вже він начекався і там, і тут! Про свічки дбаючи, ніколи бо самотній не рушав у путь-дорогу, тільки з караванами. А вони ж не ходять по пустині, як водоноси по Мадриді! І мабуть не знайшов би „Карліта“, якби не Марилена... благослови її Свята Діва, дель Піляр!...

— І знову Марилена? — підніс Карльос здивовані брови?

— Таж таки вона! — притакнув слуга. — Не забув же Карліто тієї гітани-ясновидки, що в Бургосі долю твою ворожила? Перед відіздом ще ходив я до неї. А вона, мов з книги читала. — „Не лицаря, каже, — бачу жебрака босого. Серце, каже, своє в руці несе. І падає... І найнегідніші кров християнську хлебтають! Але, каже, встане, і знайде, що треба!... „Що треба!“

— Це вона про світло те, що ти привіз мені, Херонімо!

— Та ж тепер і я сам це бачу! Але ж тоді... Голова мені обертом... Душа примирала... Мав тебе стерегти, як ока... А от же — пропав!...

І знову розповідав, як все біля Триполісу крутився сюди й туди з караванами, й навіть біля цього монастиря проходив, мало не дійшов до Єрусалиму...

— Де шукати тебе?... Літає моя думка з склепу на горище... Та що: як ти знайдеш одну людину в безмежній пустині?... Питаюся кожного. Та ж ти йому — про діло, а воно тобі — про минулу середу!... Просив я чуда, як наша володарка. Й таки, бач, сталося! На краю пустині, в селі, якщо селом таку купу сміття назвати можна, що й без церкви Божої, без каплиці навіть! — нагодився мені старець один з шолудивим верблюдом. — „Так і так, говорить, дякуй Всемогутньому, — каже той нехрищений, — що можу тобі, чоловіче, мені тобто, про дервиша босого, про тебе тобто, розповісти й тим йому віддячитись. І почав розповідати: і як тебе шпигонув ножем той дияволів небіж, і як пси кров твою хлебтали, і як ти його пархатого верблюда вилікував. Все розповів і показав шлях...“

— І тепер вже більше не розлучимось, Херомо... Підемо разом до Святого Гробу...

— Підемо... тільки не разом: ти — до Христового, а Херонімо — до свого власного, хробаків годувати. І мене, *hijo de mi alma*, сину душі моєї, від них вже не вилікуєш, як того шолудивого верблюда!... Та ж не буде жалю мені, бо ж таки ще раз тебе, Карліто, перед смертю обняв. Хіба тільки й жаль, що далі вже ти підеш сам...

На хвильку розмову затримала була гостра думка: — „Чи сказати про Енрика? Таки ж — він з роду доньї Каталіні?“... Але враз згасла. — „Хай ліпше й Карліто про нього пам'яті не має, як він сам її втратив“...

В день Святої Марії Магдалини поховали Хероніма біля самого „колеса Св. Катерини“ під розложистою сливою, де й померлі брати чернечі відпочивали. Вмирав старий джура радісно, аж ченці дивувались, що й світські в такій „відірваності від світу“ жити можуть.

— Нам це легше, — ствердив отець Ліберат, бо ж і у Приповістках своїх, у вірші 18-м і 19-м, Соломонова мудрість говорить: — „Брат, коли його підтримує другий брат, є немов фортеця укріплена“...

А ввечері на свято Сан-Яго, патрона Еспанії, вирушив Карльос у дальшу путь. Дотримав слова, що дав його вмираючому Херонімові: пішов з караваном. Відходячи, віддав патерові Лібератові золото, що приніс джура, й просив, щоб, поминаючи Хероніма, молились, як він любив, „усім святим, що починаються на хоту („J“) Херонімові, Хозе, Хуанові — та іншим“.

— „Убогий простягає руку свою по дар, — говорить Св. Іван Золотоустий, — але дар приймає Христос“ — сказав ігумен.

